

UDK 811.1'373
Metka Furlan
ZRC SAZU v Ljubljani

PODALJŠAVA – PRASLOVANSKI IZPRIDEVNIŠKI BESEDOTVORNI VZOREC

0 Leta 1990 je Gert Klingenschmitt opozoril na prezrti praslovanski besedotvorni vzorec ajevskih samostalnikov s podaljšanim korenskim vokalizmom pridevniških predlog,¹ ki ga ponazarja razmerje med č. *louda* (m.) “mečkač, motovilo, počasne”, sbh. *lūda* (m., f.) “stupidus, stupida” iz psl. staroakutiranega samostalnika **lūda* in psl. cirkumflektnim pridevnikom akcentske paradigme (dalje akc. p.) c **lūdъ* “stupidus”, f. **ludǎ*, n. **lūdo* v hrv. čak. *lūd*, f. *lūdǎ*, n. *lūdo*, sln. *lūd*, f. *lūda* (Klingenschmitt 1990: 5). Hkrati je Klingenschmitt z enakim razmerjem med lit. *kváila* (m., f.) “norec, norica” in pridevnikom *kvailas*, f. *kvailà* “nor, bedast” (Būga 1923: 119)² pokazal, da sta slovanski in baltski vzorec identična (Klingenschmitt 1990: 4). Povzel je, da je rezultat posamostaljenja abstraktni samostalni na -a, ki v metonimični rabi lahko označuje tako moške kot tudi ženske osebe z lastnostjo, ki jo je označeval abstraktni samostalni. Delomo predrugačeno, s primeri neobogaten³ in v bistvenih točkah nespremenjeno baltoslovansko besedotvorno skladnost je Klingenschmitt predstavil tudi nekaj let kasneje (Klingenschmitt 1994: 250 s.).

0.1 Klingenschmittovo opozorilo o prezrtem slovanskem besedotvornem vzorcu izpridevniških ajevskih abstraktnih samostalnikov je – kot mi je znano – ostalo brez odziva. Sama pa sem naletela na dodatno gradivo zanj in želim nanj tu opozoriti, ker uzavešča del intonacijskih razlik (= metatonij) v isti slovanski besedni družini in lahko pojasni del dolžin slovanske leksike ter tudi odpira dvom o upravičenosti dosedanje razmeroma trdno zasidrane razlage o izsamostalniški izpeljavi bsl. **uārnā* (f.) “cornix” iz **uārnas* (m.) “corvus”. V prispevku se bom osredotočila predvsem na:

1. evidenco gradiva s podaljšavo kot (pra-)slovanskega izpridevniškega besedotvornega vzorca;

2. evidenco gradiva s podaljšavo kot baltoslovanskega izpridevniškega besedotvornega vzorca;

¹ Pri formalni označitvi besedotvornega vzorca sledim Klingenschmittovi rabi izraza *Vřddhierung* (Klingenschmitt 1994: 250) in uporabljam termin *podaljšava*, čeprav bi v konkretnih bsl. primerih lahko ustrezal kar *metatonija*. Odločitev opravičuje njegov možni ide. vir, ki je formalno gledano enak kot pri vrddhiju.

² Sem še npr. lit. *klėiva* (m., f.) “šepavec” : *kleivas* “šepav”, *kváiša* (m., f.) “bedak” : *kvaššas* “bedast”, *slinka* (m., f.) “lenoba” : *sliňkas* “len(oben)”, *smáila* (m., f.) “sladkosnedež” : *smáilas* “sladkosneden” (Būga 1923: 119; Stang 1966: 157).

³ Klingenschmitt 1994: 251, starejšima primeroma dodaja še sln. *vólhva* (f.) “čarovnica”, sbh. *vuhva* “čarovnik”, blg. *vólchva* “isto”, kar povezuje s sti. *vārcas-* (n.) “Glanz, Ansehen, Aussehen”. Vendar je izpridevniška tvorba slovanskega gradiva težko preverljiva.

3. podaljšavo kot baltoslovanskega izpridevniškega besedotvornega vzorca v odnosu do besedotvornega razmerja med **uárnā* (f.) “cornix” in **uārnas* (m.) “corvus”;

4. poizkus njegove ide. osvetlitve.

1.0 Primer **lūda* (f., m.) ob adj. **lūdъ* ponazarja, da je ta besedotvorni vzorec v slovanskih jezikih, ki to seveda dopuščajo, prepoznaven pri pridevnikih akc. p. b in c. Vprašanje pa je, kako bi se odražal pri pridevniških podstavah akc. p. a. Tu obstajata dve, povsem teoretični možnosti. Pričakovati je, da bi bil ajevski samostalnik staroakutiran in bi zato sovpadel z ustrezno nedoločno pridevniško obliko za ženski spol, če ta vzorec ohranja verno fonetično pretvorbo ide. podaljšav tipa **uēH₂ko-m/* **uēH₂keH₂* v psl. staroakutirano **věko/* **věka* “operculum” > “palpebra” ob lit. *vókas* (= let. *váks*)/*vóka* “poklopec” < **ueH₂ko-m/* **ueH₂keH₂*,⁴ Lahko pa bi bil cirkumflektiran, kar bi ustrezalo razmerju lit. *smalkà*, akz. *smálkq*, gen. *smalkōs* “zelo gost prostor gozdu, kjer rastejo vitka drevesa” ob let. *smálks* (adj.) “tanek, vitek”, na katerega je opozoril Būga 1923: 119. Slednji primer tudi kaže, da so tovrstni ajevski samostalniki lahko tudi konkretna. Omenjeni besedotvorni vzorec potrjujejo naslednji primeri:⁵

1.0.1 **běla* (f.) : adj. **bělb*, f. **bělā*, n. **běló* (akc. p. b)

Hrv. čak. *bīla* (f.) “ime ovci”⁶ ob pridevniku *bī(l)*, f. *bīlā*, n. *bīlō* “bel” (Vrgada; Jurišić 1973: 23), hrv. *bijel*, f. *bijèla*, n. *bijèlo*. Enaka tvorba je verjetno tudi č. *Bila* (f.) “žensko ime” (Jungmann: I, 123) ob č. *bilý*.⁷

1.0.2 **sūcha* (f.) : adj. **sūchъ*, f. **suchā*, n. **sūcho* (akc. p. c)

Hrv. čak. *sūha* (f.) “suha ženska” ob pridevniku *sūh*, f. *sūhā*, n. *sūho* “siccus, mager” (Vrgada; Jurišić 1973: 200).

1.0.3 **rūda* (f.) : **rūdъ*, f. **rudā*, n. **rūdo* (akc. p. c)

Blg. *rūda* (f.) “lapis aerarium”. Toda blg. *rudá* “isto” je tako kot sbh. *rudá* “fodina, lapis aerarium”, r. *rudá* “lapis aerarium” z ničtim sufiksom substantivizirano iz pridevnika

⁴ Povezava teh dveh nedvomno sorodnih baltskih in slovanskih besed z navidezno nepovezljivima vokalnima barvama je možna z aplikacijo Eichnerjevega zakona. Glej Rasmussen 1999: 404.

⁵ V gradivu bodo navedeni predvsem tisti primeri, kjer je možna neposredna identifikacija besedotvornega vzorca, npr. blg. *rūda* (f.) “lapis aerarium” proti sln. *rūda* “isto”, ki rekonstrukcijo **rūda* samo dopušča.

⁶ Sln. rožansko *bēla* (f.) “neubogljiva ovca” (Šašel-Ramovš: 102) bi bilo sicer prek pomena “ovca” lahko leksikalizirano iz “bela” kot hrv. čak. primer, kot je domnevano v ĖSSJ: 2, 79. Vendar bi se predloga iz **běla* tako kot iz **bělā* v rožanskem govoru realizirala z notnim refleksom z rastočo intonacijo pa tudi z realiziranim švapanjem, kar bi bilo v slovarju zabeleženo kot **běwa*. Zaradi tega rožanskega primera ni mogoče neposredno izvesti niti iz pridevniške predloge **bělb* niti iz samostalniške **běla*.

⁷ Morda spada zraven tudi hrv. *Bjèla* (m.) “moško ime”, če je beseda v Arj: 1, 378, akcentsko pravilno predstavljena.

ženskega spola, prim. sln. *rūd*, f. *rūda* “rdečkast, rjavkast”, sbh. *rūd*, f. *rūda* “rdečkast”, hrv. čak. *rūd*, f. *rūdā*, n. *rūdo* “rjavkastordeč”, r. dial. *rudój* “rdečelas”.⁸

1.0.4 *šćbŕba (f.) : adj. *šćbŕbъ, f. *šćbŕbā (akc. p. b)

Hrv. *šŕbba* (f.) “škrbina” (Vodice; Ribarić 1940: 197), br. *ščërba* (f.) “razpoka, špranja v glineni ali leseni posodi” (Nosovič: 721) ob sln. pridevniku *ščŕb*, f. *ščŕba* “razpokan, razast”, stcsl. *štrъbъ* “poškodovan”, mak. *štrb* “odkrhnjen, škrbav”, str. *ščŕbъ* “poškodovan” (Furlan 1998: 265). Ob psl. *šćbŕba (f.) je znana še fonetična varianta *skŕbŕba (f.), ki se nedvomno ohranja v hrv. *škŕbba* “škrbina” (Vodice; Ribarić 1940: 197), *škŕbba* “nalomljen zob” (karlovški govor; Finka-Šojat 1973: 147) in lahko tudi v sln. *škŕba* “razpoka, nalomljen zob, luknja med zobmi; ženska z luknjami med zobmi”⁹ k psl. adj. *skŕbŕbъ, f. *skŕbŕbā s črnogor. refleksom *škŕb*, f. *škrŕba “škrbav” (Vujičić 1995: 138) in sln. *škŕb*, f. *škrŕba* “škrbast” (SSKJ: IV 1081).¹⁰

1.0.5 *rŕda (f.) : adj. *rŕdъ, f. *rŕdā, n. *rŕdo (akc. p. c)

Slednje besedotvorno razmerje potrjuje hrv. čak. *rūda* (f.) “ženska kodrastih las” ob pridevniku *rūd*, f. *rūdā*, n. *rūdo* “kodrast” iz Brusja na Hvaru (Dulčić 1985: 647), kjer je znana tudi homonimna tvorba *rūda* (f.) “pramen kodrastih las” ob sinonimu *rūdica* (Dulčić 1985: 648 s.). Pomensko razmerje med brusškima homonimoma *rūda* kaže na dve različni leksikalizaciji iz prvotnega abstraktnega samostalnika *rŕda “kodravost, nakodranost”, hkrati pa zaradi sinonimnosti med *rūda* in *rūdica* slednja oblika ne more biti deminutiv prve. Pridevnik je v istem pomenu znan v sln. *rŕd*, f. *rŕda* “kodrast”, npr. *rodi lasje* “kodrasti lasje”, mak. *rud* “kodrast”, blg. *rud* “isto”. Glej še 1.1.4.

1.0.6 *radā (f.) : adj. *rādъ, f. *rāda, n. *rādo (akc. p. a)

Hrv. hipokoristično žensko ime *Rāda* (Arj: XII, 866) k psl. adj. akc. p. a *rādъ “vesel; zadovoljen” ni zadosten argument za domnevo, da se pri obravnavanem besedotvornem vzorcu ustrezni ajevski samostalniki iz pridevnikov akc. p. a tvorijo z metonimijo tipa lit. *smalkà* “zelo gost prostor gozdu, kjer rastejo vitka drevesa” ob let. *smālks* “tanek, vitek”. Poleg te sodobnejše akcentuacije navaja Arj na istem mestu, da je bila starejša *Rāda*.

⁸ Č. *ruda* (f.) “lapis aerarius”, slš. *ruda* “isto” je verjetno tako kot č. *ruka*, slš. *ruka* namesto č. *rouka oz. slš. *rūka posplošeno iz stranskosklonskih oblik, npr. akz. *rūdŕq, *rŕkŕq.

⁹ S psl. *skŕbŕba (f.) bi bilo mogoče povezati ukr. *škŕrba* (f.) “stara izsušena, zgubana ženska” (Grinčenko: IV, 502), ker se je tak pomen lahko leksikaliziral iz psovke, ki se je razvila iz pomena “škrbasta ženska”, prim. sln. *škŕba* “škrbina” → “škrbasta ženska/moški” → psovka, npr. *molči, škrba škrbasta!*

¹⁰ Fonetično razmerje *šćbŕbъ : *skŕbŕbъ je najbolj verjetno posledica dvojnega (balto-)slovanskega refleksa zlogotvornega *r (Furlan 1998: 265 s., z navedbo starejše literature) v izhodiščnem ide. izglagolskem pridevniku *skŕbhŕ-s “takšen, ki je posledica glagolskega dejanja *skerbh-, tj. vrezan, razast” ide. atematskega glagola *skŕrbh-ti, *skŕrbhénti “rezati”, prim. lit. *skēŕbti, skerbiū* “globoko vrezovati, (z vrezom) zaznamovati”. Gre za izglagolske pridevnike < deležnike tipa ide. *pik’ŕ-s “pisan”, *H₁rudhŕ-s “rdeč”, *strugŕ-s “odrezan, kratek” ... (v psl. *pŕsъ “canis”, lit. *rūdas* “rdeč”, *strūgas* “kratek, odsekan” ...).

1.1 Ob **lūda*, **běla*, **sūcha*, **rūda*, **ščьrba/skьrba*, **rǫda* (in morda **radā*) je izpridevniške samostalnike s podaljšanim vokalizmom mogoče prepoznati v izpeljankah na *-ica*:

1.1.1 **s'ŭja/s'ŭjica* (f.) : adj. **s'ŭjb*, f. **s'ŭjǎ* (akc. p. b)

Psl. **s'ŭjb* (adj.) "sinister" odraža ide. pridevnik z lahkim vokalizmom **seu-jo-*, ki ga potrjujeta tudi sti. *savyá-* in av. *haoya-*, in se nemotiviran ohranja le v sln. *šŭj*, f. *šŭja*, stesl. *šui* in sbh. *šuj* "isto" (15. st.). Toda v r. hdr. *Šŭja* (Vasmer: IV, 484) je baritoneza nepričakovana in bi jo bilo možno razložiti z obravnavano substantivizacijo. Če pri ugotavljanju akcentske paradigme **s'ŭjb* upoštevamo znake, ki jih daje eksterna rekonstrukcija, je bil to pridevnik akc. p. b,¹¹ pri katerem bi po substantivizaciji na *-ica* pričakovali refleks **s'ŭjica* in ne **s'ŭjica* (prim. Dybo 1981: 172 s.), kot ga potrjujejo sln. *šŭjica* "levica", po redukciji *šŭjca* "isto", kar je znano tudi kot hdr. *Šŭjca* (standardizirano *Šŭjica*), dalje hdr. *Šŭica* na področju Hercegovine, Bosne in Slavonije in r. *šŭica* "levica". Ker iz razmerja **s'ŭja* (r.) : **s'ŭjica* (sln., sbh., r.) ni mogoče razbrati nobenih pomenskih razlik, je malo verjetno, da bi tu šlo za deminutivno besedotvorno razmerje, ampak sta **s'ŭja* in **s'ŭjica* lahko dve izpridevniški tvorjenki k psl. pridevniku **s'ŭjb*, f. **s'ŭjǎ*.

1.1.2 **rŭsa/rŭsica* (f.) : adj. **rŭsь*, f. **rusǎ*, n. **rŭso* (akc. p. c)

Psl. pridevnik **rusь* "rdeč(kast)" je refleks ide. lahkovokalne predloge **H₁reudh-so-* in s hrv. čak. *rŭs*, f. *rŭsǎ*, n. *rŭso* "rdeč (o laseh)" (Dračevica na Braču; Hrašte-Šimunović: I 1084), "rdečkast" (Brusje na Hvaru; Dulčić 1985: 648), sln. *rŭs*, f. *rŭsa* "rdečkast" kaže na akc. p. c. S tem pridevnikom je soroden sln. narečni izraz za mravljo *rŭsica* v rezijanskem *rŭsica* "mravlja" (V Bili; Steenwijk: 306), terskem *rŭseca* "isto" (Viskorša; SLA), nadiškem *rŭsca* "rdeča mravlja" (Rigoni-Salvino 1999: 70), obsoškem *rŭsce* (f. pl.) "isto" (Trenta; SLA), s katerim je ta žuželka tako kot v sln. štajerskem *rdečica* "mravlja" (Podčetrtek; SLA), *rděčka* "isto" (Žigon; SLA) poimenovana po svoji značilni rdeči barvi. Zaradi stalnega naglasa na prvem zlogu samostalnik ni mogel nastati po substantivizaciji tipa **sŭchь* → **sušica*, ampak bi ga bilo možno izvesti iz staroakutirane predloge **rŭsica* "rdeča mravlja". Deminutivni pomen se pri tem sln. poimenovanju pojavlja le enkrat v besedilu rezijanske pravljice (Matičeto 2001: 9), kjer gre lahko za stilistično hiperkorekcijo pomena zaradi njene "manjšalnostne" oblike. Zato se zdi bolj verjetno, da je sln. *rŭsica* tvorba tipa **s'ŭjica* in ne deminutiv k neevidentiranemu samostalniku **rŭsa* (f.) ob pridevniku **rŭsь*, f. **rusǎ*, n. **rŭso*.¹² Sln. narečni nomen loci *rŭsišče* (n.) "mravljišče" v rezijanskem *rŭsišćę* (V Bili; Steenwijk

¹¹ Akcent sln. pridevnika kaže na akc. p. c in ni zanesljiv, ker je znan le iz Pleteršnikovega slovarja, ki ga je normiral iz danes žal že nedostopnega narečnega gradiva.

¹² Drugo akcentski kontrolni dostopno gradivo take paradigme ne potrjuje, npr. r. *rŭsyj* "rdeč(kast)". Akcentsko zagoneten je pridevnik *rŭs*, ki je v Arj leksikografiran predvsem na podlagi besedne zveze *rŭsa gláva* "rdeča glava", ne pa npr. iz Stullija, kjer zapis *rŭs* enake intonacije ne implicira, prim. *sād*, g. *sāda* (Stulli) za knjiž. *sād*, g. *sād*. Ker izhodiščna ide. predloga v okviru besedne družine **H₁reudh-* znakov za rekonstrukcijo dolgega vokalizma v pridevniku nima, je akutirana intonacija lahko arhaični ostanek tu obravnavanega besedotvornega vzorca.

1992: 306) bi sicer bil lahko izpeljan iz sln. **rúsa* “(rdeča) mravlja” < psl. **rúsa*, a fonetičnega razvoja iz **rusičišče* ni mogoče povsem izključiti, čeprav je sicer težje preverljiv.

1.1.3 **vôrna/vörnica* (f.) : adj. **vôrnъ*, f. **vornǎ*, n. **vôrno* (akc. p. c)

Slovenščina ima za organ “lien” poleg leksema *slezêna* tudi *vránica*, prim. črnovrško *vrâncq* (Tominec 1964: 232), in *vrána*. Slednja oblika je znana iz 16. stoletja pri Megiserju in je bila kot *wrá:na* (Karničar 1990: 259) še v prejšnjem stoletju evidentirana v obirskem koroškem govoru. Za vranico je v primerjavi z večino drugih notranjih organov značilna temnejša barva, zato je sorodstvo s psl. pridevnikom **vôrnъ* “črn”, f. **vornǎ*, n. **vôrno* več kot verjetno. Sln. pomenu “lien” je najbliže p. dial. *wrona* “del mesene prepone v predelu ledvic” (Karłowicz: VI, 164), ki označuje predpono v bližini vranice in je lahko tip metonimičnega poimenovanja, ki je bolj pogost v toponomastiki (prim. tpn. *Reka* ← hdm. *Reka*). Ker se ne zdi verjetno, da bi bili poimenovanji *vrána* in *vránica* mladi, ki bi internoslovensko nastali po metaforičnem prenosu “cornix” → “lien”, je homonimija “lien” : “cornix” lahko stara. Obe sln. imeni za vranico sta tako kot zgornji **s’úja* in **s’újica* po leksikalizaciji lahko nastali iz psl. abstraktnega samostalnika **vôrna* “črnost, črnina” oz. **vörnica* “isto” k psl. pridevniku **vôrnъ*, f. **vornǎ*, n. **vôrno* “temen, črn” v sln. *vrân*, f. *vrána* “črn”, sbh. *vrân*, f. *vrána* “isto”, hrv. čak. *vrôn*, f. *vrônǎ*, n. *vrôno*, r. *voronój*. Isti psl. leksem **vôrna* (f.) se namreč drugače leksikaliziran ohranja npr. v hrv. čak. *vrâna* “konj, mula ali osel pretežno črne barve” (Dračevica na Braču; Hraste-Šimunović: I, 1336). Glej tudi 3.

1.1.4 **rôda/rôdica* (f.) : adj. **rôdъ*, f. **rôdǎ*, n. **rôdo* (akc. p. c)

V Brusju na Hvaru izpričano razmerje *rûda* (f.) “pramen kodrastih las” : *rûdica* (f.) “isto” ob pridevniku *rûd*, f. *rûdǎ*, n. *rûdo* “kodrast” (Dulčić 1985: 647 s.) kaže, da drugi samostalnik ne more biti deminutiv k prvemu, ampak sta to različni izpeljanki iz iste pridevniške predloge, ki se brez podaljšanja vokalizma posamostaljena ohranja v blg. *rudica* (f.) “ovca s kodrasto volno” < **rôdīca*.

1.1.5 **pravǎ/pravīca* (f.) : adj. **prǎvъ*, f. **prǎva*, n. **prǎvo* (akc. p. a)

Hrv., srb. *prǎvica* “iustitia, ius ...” in čak. *pravīca* “isto” s podobnim pomenskim poljem kot sln. *pravica* je identično z ukr. *pravýcja* “desnica”, tudi “ravna, nepomečkana slama” in br. *pravica* “desnica”. Pomen “desnica” je znan tudi v p. *prawica*, č., slš. *pravice*, gl. *prawica* in dl. *pšawica*. Izhodno **pravīca* (f.) ni neposredno substantivizirano iz pridevnika akc. p. a **prǎvъ*, f. **prǎva*, n. **prǎvo*, ker bi po vzorcu **stǎrъ* → **stǎrica* pričakovali baritonirani rezultat ***prǎvica* (prim. Dybo 1981: 172). Substantivizacija iz pridevnika akc. p. a torej tako kot pri *s’újica*, **rúsica*, **vörnica* in **rôdica* vključuje spremembo tona, le da tu v smeri stari akut → cirkumfleks. Primer potrjuje uvodoma omenjeno domnevo o ustreznosti slovanskega besedotvornega vzorca z baltskim, ki ga je Būga (1923: 119) ponazoril z metonimijo v lit. *smalkà*, akz. *smalkq*, gen. *smalkōs* “zelo gost prostor gozdu, kjer rastejo vitka drevesa” v odnosu do let. *smalks* “tanek, vitek”. Razmerje tipa **s’úja* : **s’újica* bi bilo tu možno rekonstruirati na podlagi hrv. *práva* (f.) “ius” (Vinkovci; Arj: XI, 412) < **pravǎ*.

2 Od navedenih dvanajstih primerov ima samo eden paralelo v baltskih jezikih. Psl. *šćbřba namreč povsem ustreza let. šķiřba,¹³ ki ne pomeni le "praska, razpoka", ampak je to tudi psovka leni ženski, kar je enako slovenski in ukrajinski rabi sinonima *skbřba.¹⁴ Paralela let. šķiřba = psl. *šćbřba (nedvomno v hrv. dial. štřba, br. šćerba) bi torej lahko kazala, da tak besedotvorni vzorec v vsaki ob jezikovnih skupin ni le paralelen, ampak da je podaljšava kot izpridevniški besedotvorni vzorec baltoslovanske starosti, pa čeprav pridevniška predloga za šķiřba v letščini ni znana.

2.1 Bsl. *údrā (f.) : ide. adj. *udr-ó-

2.1.1 Baltoslovanska starost besedotvornega vzorca bi lahko potrjevalo tudi skupno poimenovanje za živalsko vrsto Lutra bsl. *údrā v lit. údra in psl. *v-ýdra (= sln. vřdra,¹⁵ csl. vydra, sbh. vřdra, mak. vidra, r., br., ukr. výdra, p. wydra, č., slš. vydra, gl. wudra, dl. hudra). Vzglasna baltoslovanska dolžina proti kračini v sorodnih leksemih s tematsko osnovo ali osnovo na *-eH₂- kot nvn. Otter, stvn. ottar < germ. *utra-, gr. ὕδροσ (m.), sti. udrā-, av. udra- ob gr. ὕδρα (f.) in lat. *utra v lutra je namreč lahko posledica obravnavanega baltoslovanskega izpridevniškega vzorca. Izhodišče te ide. besedne družine je bil namreč oksitonirani pridevnik *udr-ó- "vodni", ki je bil po vzorcu tipa sti. usr-á- (adj.) "jutranji, rdečkast" < usār- (f.) "jutranja zarja, jutro", tamasá- (adj.) "temen" < támas- (n.) "tema", *H₂osteĵ-o- (adj.) "kostnat, koščten" (v lat. osseus "isto") < *H₂osteĵ- (n.) "kost" (v het. ḥaštaj-/ḥaštij- (n.) "isto") tvorjen iz ide. samostalnika *ued-r/n- (n.) "voda" (Furlan 1997: 299 s.). Medtem ko so bili leksemi z vzglasno kračino iz pridevnika *udr-ó-, f. *udr-éH₂- posamostaljeni z ničtim besedotvornim vzorcem in samo grški primer z akcentskim umikom potrjuje substantivizacijo tipa sti. křřná- (adj.) "črn, temen" → křřna- (n.) "črna antilopa" oz. gr. λευκός (adj.) "svetel, blestec" → λεῦκος (m.) "cipelj", je bsl. *údrā lahko izpridevniška tvorjenka tipa psl. *lūda, *bēla ... bsl. *skirba k isti pridevniški predlogi.

2.1.2 Baltoslovanska vzglasna dolžina v *údrā (f.) "Lutra" je bila zaradi kračine v drugih ide. jezikih vključena med primere, ki naj bi potrjevali delovanje Winterjevega zakona (Winter 1978: 441). Prvotna Winterjeva definicija sistemske fonetične zakonitosti ide. *VD > bsl. *V̄D (proti ide. *VD^h > bsl. *VD) je bila zaradi številnih izjem kot npr. *vodā, lit. pādas že večkrat "popravljen" in vprašanje, pod katerimi pogoji naj bi zakon dejansko deloval, je še vedno odprto. Tako naj bi npr. po Rasmussenovi različici delovanja zakon v *údrā iz ide. *udr-ó- tako kot v psl. *dōbrb < ide. *dhub-ró- ne deloval (Rasmussen 1999 (= 1991): 537).¹⁶ Nasprotno pa bi po Matasovičevi različici

¹³ Paralela je znana že iz Miklošičevih časov (Miklošič 1886: 300; Trautmann 1923: 266; Arumaa: I, 160), vendar na skupni akutirani refleksi bsl. *ir v let. šķiřba in psl. *šćbřba = hrv. dial. štřba, br. šćerba še ni bilo opozorjeno.

¹⁴ Glej op. 9.

¹⁵ Sln. vřdra in č. vydra imata novi cirkumfleks zaradi samoglasniške skupine dental + r kot v sln. vřtra, č. dial. vřtra iz psl. *vřtra, prim. let. vřtra.

¹⁶ Rasmussenova zožana definicija delovanja Winterjevega zakona precizira, da je deloval le v zlogu neposredno pred akcentom, ni pa deloval v akcentuiranem zlogu (*vodā : ide. *uéd-r?), v zlogu, ki je bil od akcentuiranega zloga ločen z vmesnim zlogom (lit. mādaras : ide. *maderós) in v zlogu, kjer je ide. zvencemu zaporniku sledil zvočnik (psl. *dōbrb : ide. *dhub-ró- ; Rasmussen 1999 (= 1991): 537).

vzglasna dolžina v bsl. **údrā* bila kljub psl. **dǫbrъ* < ide. **dhub-ró* vendarle fonetično pogojena (Matasović 1994: 15).¹⁷ Čeprav je Winterjevo razlago o fonetičnem izvoru baltoslovanskih akutiranih dolžin pred ide. zvenečimi neaspiriranimi zaporniki hitro sprejelo razmeroma veliko število jezikoslovcev in je bila kljub številnim ugotavljanim “izjemam” celo povzdignjena v zakon, bi bilo iz gradiva, ki se pojavlja v razpravah o njem, smiselno izluščiti tisto, pri katerem bi bila dolžina lahko besedotvorno ali oblikotvorno pogojena. Tako kot je npr. dolžina v psl. **v-ŷgn’b* (m.) “ognjišče” (npr. hrv. *viĝanj*) ob lit. *ùgnis* “ogenj” kljub Matasoviću (Matasović 1994: 11) bolj verjetno besedotvorno pogojena z vrddhijem (Rasmussen 1999 (= 1991): 531), je tudi bsl. **údrā* lahko besedotvornega izvora, pogojena z baltoslovansko podaljšavo tipa **skírba*.¹⁸ Bsl. **údrā* bi torej tako kot **skírba* lahko kazalo, da imata slovanski in baltski besedotvorni vzorec tipa psl. **lūda* (f.) ← adj. *lūdъ* “stupidus” in tipa lit. *kváila* (m., f.) ← adj. *kváilas* skupni izvor v baltoslovanski jezikovni stopnji, kjer je bil pridevnik **udras* “vodeni” kot dediščina ide. izsamostalniškega pridevnika **udr-ó-s* “isto” še živ.

3 Bsl. **uārnā* (f.) : adj. **uārnas*

3.1 Znano je, da slovansko razmerje *vōrnъ* (m.) “corvus proti **vōrna* (f.) “cornix” oziroma baltsko lit. *varnas* (m.) “corvus” proti *varna* (f.) “cornix”, let. *vārna* “isto” odseva že baltoslovansko **uārnas* (m.) : **uārnā* (f.).¹⁹ To se od konca 19. stoletja dalje razlaga z vrddhijem (Uhlenbeck 1897: 545; Kuryłowicz 1956: 159; Gołąb 1967: 782; Darms 1978: 344). Feminativ naj bi bil leksikaliziran iz prvotnega pomena *”vranova/ pripadajoča vranu” (Uhlenbeck 1897: 545; Machek 1968: 698), ki naj bi ga sprožilo vrddhiranje iz podstavnega samostalnika **uārnas* (m.) “corvus”. Leksikalizacija v pomen “vrana” sicer le v nekaterih sinhronih sistemih (npr. slovenskem) služi kot člen za izražanje razmerja maskulativ : feminativ, ki pa je med priznanimi baltoslovanskimi vrddhiji osamljeno. Zato je Darms domneval, da naj bi bila pomenska predstopnja za “cornix” drugačna, in sicer kolektivni pomen *”vranja krila” (Darms 1978: 45). Prvi rezultat vrddhija, s katerim se danes označuje izsamostalniški besedotvorni vzorec s podaljšavo, je vedno pridevnik, ki se pogosto substantivizira, npr. sti. *áhan-* (n.) “dan” → *āhná-* (adj.) “dneven”), toda *pársu-* (f.) “rebro” → *pārśvá-* (n.) “področje reber, bok” (Gołąb 1967: 770; Hofmann 1975: 90). Zato je Darms pri formalnem razmerju med bsl. parnima poimenovanjima “corvus”: “cornix” opravičeno rekonstruiral vmesno pridevniško stopnjo **uōrno-* in pokazal, da bsl. ajevski samostalik **uārnā* (f.) “cornix” pravzaprav nima neposredne zveze z vrddhijem, ampak je to – če je to res vrddhi – v ženskem spolu substantivizirani pridevnik s podaljšanim vokalizmom, ki izvira iz vrddhija kot izsamostalniškega besedotvornega vzorca.

¹⁷ Matasovićeva zožana definicija delovanja Winterjevega zakona precizira, da je deloval le v baltoslovanskih zaprtih zlogih (Matasović 1994: 15).

¹⁸ Psl. vrddhi **vēdró* (n.) “urna” si kljub temu, da izhodiščno ide. **ued-r/n-* (n.) “voda” ustreza fonetičnemu pogoju delovanja Matasovićeve različice Winterjevega zakona, že Winter ni upal vključiti v baltoslovansko gradivo s fonetično pogojeno dolžino.

¹⁹ Sorodno toh. B *wraūna* “vrana” < **wāraūna* je tvorjeno iz ničtostenjskega pridevnika (Van Windekens: 583).

3.2 V povsem drugačni luči se razmerje med bsl. **uārnas* (m.) in **uārnā* (f.) kaže v kontekstu tu obravnavanega izpridevniškega besedotvornega vzorca. Sorodstvo obeh samostalnikov s psl. pridevnikom akc. p. c **vōrnъ*, f. **vornā*, n. **vōrno* iz ide. **uor-no* "ožgan, črn", prim. het. *uar-* "žgati", ptc. *uarant-* "ožgan" (Szemerényi 1991: 2169 s.), je namreč nedvomno. Ptič "corvus" je z bsl. *uārnas* (m.) poimenovan po svoji značilni črni barvi. Vprašanje pa je, ali je ptica "cornix" z bsl. **uārnā* (f.) res poimenovana kot vranova samica oz. kot pripadajoča vranu. Ali ni morda tudi ona sama preprosto poimenovana po svoji značilni črni? Neposredna medparadigmatska zveza med bsl. **uārnas* (m.) in **uārnā* (f.) je namreč lahko le navidezna, zunajjezikovno ustvarjena, ne pa posledica neposrednega besedotvornega razmerja med njima, kot se navadno razlaga.

3.3 Ptičja imena spadajo med tista poimenovanja živali, kjer naravni spol praviloma jezikovno ni relevanten in zato v tej pomenski skupini opozicija maskulativ : feminativ praviloma ni izražena, še zlasti pa ne z neposredno tvorbo feminativa maskulinativa.²⁰ Lat. razmerje *corvus* : *cornīx* je sicer v službi funkcionalnega razmerja maskulativ : feminativ, vendar sta leksema le sorodna in imata le skupno korensko podlago **cor-*, feminativ pa ni neposredno izveden iz maskulinativa. Neposredna izpeljava **uārnā* (f.) iz **uārnas* (m.) bi bila za konkretno vrsto v ptičji terminologiji zato bolj izjema kot pa pravilo.

3.4 Pomen refleksov bsl. ajevskega samostalnika **uārnā* tako na baltski kot na slovanski strani ni stabilen. Poleg vrane kot izrazito črne ptice let. *vārna* pomeni tudi "pik (barva pri kartah)", rabi pa se tudi kot psovka stari ženski. Rusko *voróna* pomeni tudi "neokreten, obnemogel človek, neroda, počasne, zijalo", hrv. čak. *vrāna* pa označuje tudi konja, mulo, osla pretežno črne barve. Slovensko *vrāna* pa – kot omenjeno – tudi notranji organ vranico. Isti pomen je mogoče predpostaviti tudi v p. dial. *wrona*. Stabilen ni niti pomen bsl. samostalnika **uārnas* (m.), saj poleg vrana lit. *vařnas* pomeni tudi "pik (barva pri kartah)", v Šivridovem slovarju pa označuje konja črne barve, tj. vranca. Rusko dialektično je *vóron* prav tako tudi oznaka za vranca, hrv. *vrān* in sln. *vrān* pa sta sinonima k *vrāg*. Ni verjetno, da bi se vsi ti pomeni razvili metaforično iz pomenske stopnje "vrana" oz. "vran". Pomen "hudič", tj. po vrednostni lestvici slaba/ničvredna oseba, se lahko razvije iz pomenske podstave "črn", kot ponazarja npr. sln. dial. *črnjāk* "hudič" *ta čər:ən* "hudič" (obirsko). Večsmerna leksikalizacija v:

- a) "pik (barva pri kartah)" (let., lit.);
- b) "vranec" (r., hrv., lit.);
- c) "vran(a)" (lit., let., splošnoslov.);
- d) "slaba/ničvredna oseba, hudič" (r., hrv., sln.);
- e) "lien" (sln., p. (?))

bi bila bolj razumljiva, če bi kot izhodišče pomenskih razvojev postavili bsl. samostalnika **uārnas* (m.) in **uārnā* (f.), ki sta bila substantivizirana na osnovi dveh besedotvornih vzorcev iz bsl. pridevnika **uārnas* "črn". Bsl. samostalni **uārnas* (m.) je iz njega

²⁰ Za konzultacijo v zvezi s tipologijo ptičje terminologije se zahvaljujem kolegu Goranu Filipiju, ki se ukvarja predvsem z istrsko ptičjo terminologijo.

lahko nastal z znano substantivizacijo z ničtim sufiksom, bsl. ajevski samostalnik **uárnā* pa po substantivizaciji tipa psl. **lūda*. Besedotvorno razmerje je torej lahko povsem enako razmerju v č. *lud* (m.) “norec, pavliha” : *louda* (m.) “mečkač, motovilo, počasne” ob psl. pridevniku **lūdъ*. Vseh pet leksikalnih pomenov baltskih in slovanskih fonetičnih refleksov obeh bsl. samostalnikov je iz pomena “kar je črno, črnost, črnina” bolj razumljivih, kot pa če predpostavljamo, da je bsl. **uárnā* (f.) vrddhirana in zato izsamostalniška tvorba **uārnas* (m.) “corvus”. K mnenju, da bsl. **uárnā* (f.) morda ni izsamostalniška tvorjenka iz bsl. **uārnas*²¹ (m.), ob tu obravnavanem bsl. vzorcu navajata tudi tipologija iz ptičje terminologije in semantika posameznojezikovnih refleksov bsl. **uārnas* (m.) in **uárnā* (f.).

4 Podaljšavo kot praslovanski izpridevniški vzorec za tvorbo ajevskih samostalnikov in samostalnikov na *-ica* z deloma abstraktnim, deloma pa konkretnim pomenom, lahko prepoznamo v samostalnikih **bēla*, **ščbŕba/skŕba*, **s'ūja*, **vŕdra*; **lūda*, **sūcha*, **rūda*, **rŕda*, **vōrna*; **pravā* (in domnevno **radā*) ter **s'ūjica*; **rūsica*, **rŕdica*; **pravīca*. Med njimi **ščbŕba* pa tudi **vŕdra* in **vōrna* z baltskimi ustreznici navajajo k mnenju, da je bil ta vzorec baltoslovanski in da je bil tvoren še v času, ko je pri staroakutiranih pridevniških predlogah izrazno sredstvo podaljšanja korenskega vokalizma, verjetno po analogiji s pari tipa *kvāila* : *kvāilas* oz. **lūda* : **lūdъ* nadomestila metatonija (npr. psl. *pravā*/**pravīca* : adj. **prāvъ*; lit. *smalkā* : let. *smalks*).²² Izgleda, da vzorec odraža posebno izpridevniško substantivizacijo, pri kateri so poleg pravih ajevskih samostalnikov s prvotnim abstraktnim pomenom vsaj v praslovanščini nastajali tudi abstraktni samostalniki na *-ica*, oboji pa so tako kot pri drugih slovanskih abstraktnih samostalnikih lahko prehajali v konkretne, npr. **suchotā* “siccitas”, toda sln. *suhōta* “vsak prostor, ki je pod streho”, npr. *Ta ima več suhot, nego mu jih je treba* (Kras, Vipavska dolina, okolica Gorice; Erjavec 1880: 191), sbh. *suhōta* “suh prostor”, *suvōta* “isto”, npr. *unesi to amu u suhotu, da ne kisne; kučer se sastoji iz vrlo male suvote, u kojoj noćiva čobanin* (Arj: XVI, 916; XVII, 90).

²¹ Enako kot bsl. **uárnā* (f.) “vrana” se izsamostalniško razlaga npr. tudi bsl. **kārbā* (f.) “košara” iz bsl. **kārbas* (m.) “isto” (prim. r. *kórob* “iz lubja spletena košara”, ukr. *kórob* “vrsta košare, zaboja iz lubja ali protja”, br. *kórab* “košara, pletenica”, lit. *kaŕbas* “košara” : r. *koróba* “iz lipovega lubja spletena košara”, br. *karóba* “večja košara”, let. *kārba* “košara”; ESSJ: 11, 54; že Trautmann:117; Arumaa: 145). Enako tudi psl. **rŕda* (f.) iz psl. **rŕdъ* (m.) “vrsta, linija, red” (prim. hrv., srb. *rêd*, *-a*, blg. *red(ôt)*, r. *rjád*, *-a*, ukr. *rjád*, *-u* : hrv., srb. *rêda* “urejenost”, r. *rjâda* “dogovor, združitev”; Furlan pri Bezljaj, ESSJ: III, 164) ob lit. *rindā* “vrsta, linija”. Dvomi izsamostalniški izvor bsl. **kārbā* bi lahko utemeljila s sinonimnim razmerjem **kārbā* : **kārbas*, pri psl. **rŕda* pa predvsem z abstraktnim pomenom **rŕda*. Razmerje psl.**rŕda*: lit. *rindā* je enako razmerju psl. **vōlga* : lit. *valgā*. O slednjem glej op. 22.

²² Enako razmerje kot lit. *smalkā* : let. *smalks* odraža lit. *valgā* “jed” (< *”)tekoča/vlažna jed”) ob let. *valgs* “vlažen”. Toda sorodno psl. staroakutirano **vōlga* “humiditas, umor”, tudi “tekoča jed (npr. juha, omaka)” daje slutiti, da je do metatonije akut → cirkumfleksa verjetno prihajalo le v mikrosistemih z ohranjenima obema členoma, tj. ajevskim samostalnikom in podstavnim pridevnikom s podaljšanim vokalizmom. Glej tudi op. 21.

4.1 Izgleda pa, da tako prepoznan vzorec ustreza le opisu sinhronih razmerij, praslovanskega, baltskega in baltoslovanskega. Diahroni pogled pokaže ta razmerja v drugačni luči. Znano je, da je bila podaljšava kot nominalno besedotvorno sredstvo v pretežni meri prepoznana pri samostalniških podstavah. Prvi rezultat tega vzorca = vrddhija je izsamostalniški pridevnik, ki se v večini primerov ohranja v substantivizacijah, npr. psl. **vědró* (n.) “urna” ← ide. **ued-r/n-* (n.) “voda”, psl. **v-ŷgn/b* (m.) “focus” ← bsl. **ugni-* (m.) “ignis”, prim. lit. *ùgnis* “isto”, toda sti. *āhná-* (adj.) “dneven” ← *áhan-* (n.) “dan”. Funkcija vrddhija je bila tvorba izsamostalniškega pridevnika s strukturalnim pomenom “takšen, ki je v zvezi z realijo, ki jo izraža podstavni samostalnik”.

4.2 Med številnimi staroindijskimi vrddhiji Wackernagel omenja tudi pridevnik *lauhitīkā-* “rdečkasto svetlikajoč” in njegovo pridevniško podstavo *lōhita-* “rdeč” (Wackernagel: 428). To besedotvorno razmerje je formalno enako razmerju med vrddhiji in podstavnimi samostalniki tipa *śāktīkā-* (m.) “suliconosec” ← *śakti-* (f.) “sulica”, *yāstīkā-* (m.) “kdor je oborožen s kijem” ← *yasti-* (f.) “kij” (Wackernagel: 428). Pomembna razlika v odnosu do slednjih, pravih vrddhijev pa je, da je pridevnik *lauhitīkā-* izpridevniški. Njegovo izglasje je seveda samo glede fonetične strukture primerljivo z izglasjem slov. samostalnikov **s'ūjica*, **rūsica*, **rōdica*, **pravīca*, ob katerih imamo znane le pridevnike **s'ūjb*, **rūs̄b*, **rōdb*, **prāv̄b* in ne morda tudi ***s'ūjic̄b*, ***rūs̄ic̄b* ... Ker so deležniki le posebne vrste pridevnikov, pri katerih je povezanost z glagolom v jeziku še živa, bi kot izpridevniško/izdeležniško podaljšavo, kot jo ponazarja sti. *lauhitīkā-* “rdečkasto svetlikajoč” ob *lōhita-* “rdeč”, lahko omenila poznoide. leksem za veter **uēnt-ó-* (= lat. *ventus*, got. *winds* ...). Ta je z ničto substantivizacijo moral nastati iz prvotnejše pridevniške predloge **H₂ueH₁ent-ó-*, ki je s podaljšanjem korenskega vokalizma nastala iz aktivnega deležnika **H₂uH₁ént-* “pihajoči” (← **H₂ueH₁-* “veti, pihati”). Slednji je ohranjen v het. substantivizaciji *huuant-* (c.) “veter” (formalno Schindler 1969: 149; Darms 1978: 396). Pridevniški pomen, ki mu je botrovalo podaljšanje iz deležniške predloge, žal ni več razpoznaven.²³ Oba primera pa kažeta, da podaljšanje korenskega vokalizma spremlja tudi akcentski pomik na tematski vokal. Oboje pa je značilno tudi za prave vrddhije, npr. ide. **ued-r/n-* (n.) “voda” → **uēdr-ó-m* = psl. **vědró* (n.) “urna”.

4.3 Ti kronološko različni podaljšavi korenskega vokala pridevnika/deležnika dajeta slutiti, da ima obravnavani bsl. besedotvorni vzorec ide. zasnovno v izpridevniškem vzorcu, po katerem je bil nov pridevnik s strukturalnim pomenom “takšen, ki je v zvezi z lastnostjo, ki jo izraža podstavni pridevnik” (prim. *lauhitīkā-* “rdečkasto svetlikajoč”: *lōhita-* “rdeč”) tvorjen s podaljšanjem vokalizma podstavnega in pomikom akcenta na tematski vokal. Vzorec je bil torej povsem paralelen pravemu vrddhiju in od njega različen le zaradi pridevniške in ne samostalniške podstave.

²³ Toda sti. sinonim *vāta-* (m.) ima podaljšan korenski vokalizem ničtostenjske variante istega deležnika **H₂uH₁pt-* → **H₂ueH₁pt-ó-*, substantivizacija pa je v sti. *vāta-* tudi formalno izražena z akentskim umikom tipa . *kṛṣṇá-* (adj.) “črn, temen” → *kṛṣṇa-* (n.) “črna antilopa”: **H₂uēH₁pt-o-* “veter” > praar. **vāata-* > sti. *vāta-*.

4.4 Vir za konstituiranje bsl. besedotvornega razmerja **ǫárnā* (f.) “črnost, črnina“ : adj. **ǫárnas* “črn“ in psl. **s'ǫja/s'ǫjica* (f.) “levost“ : adj. **s'ǫjb* “levi“ je torej po vsej verjetnosti praide. vzorec, katerega prvi rezultat je bil izpridevniški pridevnik s podaljšanim vokalizmom, ajevski substantivizacija pridevnika pa je šele drugi od podaljšanja neodvisen. Tak praide. vir se zdi možen tudi zaradi nekaterih baltskih in slovanskih primerov, ki neposredni tvorbi samostalnikov na *-a* ali *-ica* iz pridevnikov z nepodaljšanim vokalizmom nasprotujejo oz. ga ne potrjujejo. Tako je npr. ob bsl. paru **ǫárnā* (f.) “črnost, črnina“ : adj. **ǫárnas* “črn“ v letščini poleg *vārna* “vrana; psovka stari ženski; pik (barva pri kartah)” znana tudi tematska oblika *vārns*, ki poleg “vran“ pomeni tudi “vrag“ (Mühlenbach-Endzelin: IV, 506). Slednji pomen je pri slovanskem gradivu znan pri tvorbi **vōrnъ* v slovenščini in hrvaščini. Izvorni akut v let. samostalniku *vārns* in tudi v lit. dial. *vārnas* “vran“ lahko izvira iz bsl. pridevnika **ǫárnas*, ki je sodeč po pomenskem razmerju med sti. *lauhitīkā-* : *lōhita* verjetno imel pomen “črnikast“. Akut v lit. obliki torej ni nujno analoški po lit. *vārna*, kot je domneval Būga 1923: 117. Ob bsl. **ǫdrā* (f.) “vidra“ : ide. adj. **udr-ó-s* “voden“ so lahko lit. *údras* “vidra“ = psl. **v-ǫdrъ* “isto“ v sln. *vider* (Gutsmann) ter let. ijevski osnova *údr(i)s* “vidra“ substantivizirani iz bsl. pridevnika **ǫdrās* ob ide. **udr-ó-s*. Tudi “akcentske anomalije“ tipa **rūsъ*, prim. hrv. *rús*, ob **rūsъ* bi ob **rūsica* lahko bile arhaični ostanki bsl. izpridevniškega besedotvornega vzorca ide. izvora, ki je na sinhonijskih nivojih posameznih baltskih in slovanskih sistemov razpoznaven le še po razmerjih tipa **s'ǫja/s'ǫjica* (f.) : adj. **s'ǫjb*. In tudi pomen “rdečkast“, ki je pri pridevniku **rusъ* znan npr. iz Brusja na Hvaru pa tudi v ruščini, slovenščini, bi bil lahko ostanek pomena izvirnega pridevnika **rūsъ* “rdečkast“ ob **rūsъ* “rdeč“.

5 Praslovanska besedotvorna razmerja tipa **s'ǫja/s'ǫjica* (f.) : adj. **s'ǫjb* in lit. *kvāila* (m., f.) : adj. *kvāilas* lahko odsevajo funkcionalno že težje razpoznaven ide. izpridevniški vzorec za tvorbo pridevnikov s podaljšanim korenskim vokalizmom v funkciji “takšen, ki je v zvezi z lastnostjo, ki jo izraža podstavni pridevnik“ (prim. sti. *lauhitīkā-* “rdečkasto sijoč“ : *lōhita-* “rdeč“). Majhna pomenska razlika med podstavnim pridevnikom in iz njega s podaljšanjem korenskega vokalizma tvorjenim pridevnikom je verjetno povzročila njegovo slabšo funkcionalnost. Posledica tega je skoraj popolno izrinjenje tovrstnih pridevnikov iz sistema (toda prim. **rūsъ* ob **rūsъ*). Deloma pa je njegova sled še prepoznavna v substantivizacijah tipa lit. *vārnas* “vran“ ob pogostejših tipa bsl. **ǫárnā* = psl. **vōrna* in **vōrnica*. Medtem ko so samostalniki tipa bsl. *ǫárnā* = psl. **vōrna* v ženskem spolu posamostaljeni pridevniki tipa bsl. **ǫárnas* ob **ǫárnas*, kažejo samostalniki tipa psl. **vōrnica*, da so bili v ženskem spolu posamostaljeni iz sinonimnih pridevnikov **ǫárnī* “črna“. Ti so bili kasneje tako kot npr. **ǫlkʷī* (→ psl. **vblčīca*), **kǫsnī* (→ psl. **čbrnīca* ...) prestrukturirani v psl. **vōrnica* “črnost, črnina“ > sln. *vrānica* “lien“.

LITERATURA

- Arj 1880–1976: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb.
- ARUMAA, P., 1964: *Urslavische Grammatik I. Einleitung, Lautlehre*. Heidelberg.
- BEZLAJ, F., 1976, 1982, 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–II–III*. Ljubljana.
- BÜGA, K., 1923: Die Metatonie im Litauischen und Lettischen. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen* 51. 109–142.
- DARMS, G., 1978: Schwächer und Schwager, Hahn und Huhn. *Die V̋ddhi-Ableitung in Germanischen*. München.
- DULČIĆ, J. in P., 1985: Rječnik bruškog govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*. Knjiga 7. Svezak 2. Razred za filologiju. Zagreb.
- DYBO, B. A., 1981: *Slavjanskaja akcentologija*. Moskva.
- ÈSSJ: *Ètimologičeskij slovar' slavjanskich jazykov I–*. Moskva.
- ERJAVEC, F., 1880: Iz pótnje torbe. *Letopis Matice slovenske za leto 1880*. Ur. J. Bleiweis. Ljubljana. 156–223.
- FINKA-ŠOJAT, 1973: Karlovački govor. *Hrvatski dialektološki zbornik*. Knjiga 3. Zagreb. 77–150.
- FRAENKEL, E., 1962–1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch I–II*. Heidelberg.
- FURLAN, M., 1997: Iz slovenske etimološke delavnice A. *XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana. 285–301.
- – 1998: Alasijevi glosi oghniške in pluca. K refleksu šk in k za psl. *šč in *t'v slovenščini. *Vatroslav Oblak: Mednarodni simpozij Obdobja 17*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 259–272.
- GOŁĄB, Z., 1967: The Traces of V̋ddhi in Slavic. *To Honor Roman Jakobson. Essays on the occasion of his seventieth Birthday 11 October 1966*. Volume I. Hague, Paris. 770–784.
- GRINČENKO, B. D., 1907–1909: *Slovar' ukrainskago jazyka I–IV*. Kiev'.
- HOFMANN, K., 1975: *Aufsätze zur Indoiranistik*. Band 1. Hrsg. J. Narten. Wiesbaden.
- HRASTE-ŠIMUNOVIĆ, M. in P., 1979: *Čakavisch-deutsches Lexikon*. Teil I. Köln, Wien.
- JURIŠIĆ, B., 1973: *Rječnik govora otoka Vrgade. II dio: Rječnik*. Zagreb.
- KARŁOWICZ, J., 1900–1911: *Słownik gwar polskich I–VI*. Kraków.
- KARNIČAR, L., 1990: *Der Obir-Dialekt in Kärnten. Die Mundart von Ebriach/Obirsko*. Wien.
- KLINGENSCHMITT, G., 1990: *Die Bedeutung des Slovenischen für die Rekonstruktion der urslavischen Akzentverhältnisse*. Tischvorlage Laibach, 22. Okt. 1990.
- – 1994: Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen. *In honorem Holger Pedersen. Kolloquium der Indogermanischen Gesellschaft vom 25. bis 28. März 1993 in Kopenhagen*. Hrsg. J. E. Rasmussen. Wiesbaden. 235–251.
- KURYŁOWICZ, J., 1956: *L'apophonie en indo-européen*. Wrocław.
- MACHEK, V., 1968: *Etymologický slovník jazyka českého*. Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha.
- MATASOVIĆ, R., 1994: Winterov zakon i baltoslovensko jezično zajedništvo. *Suvremena lingvistika* 20/38. 5–21.
- MATHIASSEN, T., 1974: *Studien zum slavischen und indoeuropäischen Langvokalismus*. Oslo.
- MATIČETOV, M., 2001: Rusica pregnala grdinico iz lisiče hišice. *Rezijanska pravljica*. Priredil M. Matičetov. *Ciciban* 6. 6–9.
- MEILLET, A., 1906–1908: Les alternances vocaliques en vieux slave. *Mémoires de la Société de linguistique de Paris* IX. 193–209, 332–390.

- MIKLOŠIČ, F., 1886: *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien.
- MÜHLENBACH-ENDZELIN, K. in J., 1923–1932: *Lettisch-deutsches Wörterbuch I–IV*. Riga.
- NOSOVIČ, I. I., 1870: *Slovarь bělorusskago narěčija*. Sanktpeterburgъ.
- POKORNY, J., 1959: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. I. Band. Bern.
- RASMUSSEN, J. E., 1999: Some Additional Examples of PIE *-ēh₂- and *-h₂ē-. *Selected Papers on Indo-European Linguistics. With a Section on Comparative Eskimo Linguistics* 1–2. Copenhagen. 394–412.
- – 1999: Winter’s Law of Balto-Slavic Lengthening: An unnatural fact. *Selected Papers on Indo-European Linguistics. With a Section on Comparative Eskimo Linguistics* 1–2. Copenhagen. 527–540.
- RIBARIĆ, J., 1940: Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri. *Srpski dialektološki zbornik*. Knjiga IX. Beograd.
- RIGONI, S., SALVINI, S., 1999: *Vocabolario Italiano-Natisiano*. San Leonardo.
- SCHINDLER, J., 1969: Die idg. Wörter für “Vogel“ und “Ei“. *Die Sprache* XV. 144–167.
- SLA: *Slovenski lingvistični atlas*. Gradivo hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- SSKJ 1970–1991: *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V. Ljubljana.
- STANG, Ch., 1966: *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo, Bergen, Tromsø.
- STEENWIJK, H., 1992: *The Slovene Dialect of Resia*. Amsterdam, Atlanta.
- STULLI, J., 1985: *Rjecsoslòxje slovinsko-italiansko-latinsko*. Reprint izdaje iz l. 1806. München.
- SZEMERÉNYI, O., 1991: *Scripta minora. Volume IV: Indo-European Languages Other than Latin and Greek*. O. Ed. by P. Considine and J. T. Hooker. Innsbruck.
- ŠAŠEL, J., RAMOVŠ, F., 1936–1937: *Narodno blago iz Roža. Arhiv za zgodovino in narodopisje*. Knjiga II. Maribor.
- TOMINEC, I., 1964: *Črnovrški dialekt. Kratka monografija in slovar*. Ljubljana.
- TRAUTMANN, R., 1923: *Baltisch-slavisches Wörterbuch*. Göttingen.
- UHLENBECK, C. C., 1897: Zur Lautgeschichte. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* XXII. 543–547.
- VAN WINDEKENS, A. J., 1976: *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes. Volume I. La phonétique et le vocabulaire*. Louvain.
- VASMER, M., 1986–1987: *Ėtimologičeskij slovarь russkogo jazyka* I–IV. *Perevod s nemeckogo i dopolnenija člena-korrespondenta AN SSSR O. N. Trubačeva*. Izdanie vtoroje, stereotipnoe. Moskva.
- VUJIČIĆ, M., 1995: *Rječnik govora Prošćenja (kod Mojkovca)*. Podgorica.
- WINTER, W., 1978: The distribution of short and long vowels in stems of the type Lith. *ėsti* : *vėsti* : *mėsti* and OCS *jasti* : *vesti* : *mesti* in Baltic and Slavic languages. *Recent Developments in Historical Phonology*. The Hague. 431–446.
- WACKERNAGEL, J., 1987: *Altindische Grammatik. Band II, 2: Die Nominalsuffixe*. Von Albert Debrunner. Unveränderter Nachdruck der ersten Auflage 1954. Göttingen.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Beitrag wird die Vokaldehnung, das urslawische deadjektivische Wortbildungsmuster zur Bildung der Abstrakta auf -a des Typs **sūcha* (f.) = kroat. *sūha* (f.) “magere Frau“ (Vrgada) ← urslaw. **sūchъ* (Adj.), f. **suchā* “trocken, mager“ (vgl. typologisch identisch mit lit. *kvāila* (m., f.) “der Tor, die Törin“ ← *kvaīlas* (Adj.), f. *kvailā* “albern, dumm, närrisch“) und zur Bildung der Substantive auf -ica des Typs **s’ūjica* (f.) = slow. *šūjica* “linke Hand“, auch GN *Šūjca*, kroat. GN *Šūica*, rus. *šūica* “linke Hand“ ← urslaw. **s’ūjb* (Adj.), f. **s’ujā* “sinister“

abgehandelt, die wegen der Beispiele wie urslaw. **v-ŷdra* "Otter" : lit. *údra* "idem" ← ide. **udr-ó-s* (Adj.) "Wasser-" (substantiviert in ai. *udrá-* (m.) "Wassertier"), urslaw. **ščьrba* (= kroat. *štrba*, byelor. *ščerba*) : let. *škiřba* wenigstens des baltoslawischen Alters ist.

Im Allgemeinen akzeptierte Erklärung des urslawischen bzw. baltischen Wortbildungspaares **vōrnъ* (m.) "corvus" → **vōrna* (f.) "cornix" < *"die zum Rabe gehörige" bzw. lit. *varnas* → *varna* ist hinsichtlich des behandelten Wortbildungsmusters nicht mehr bedingungslos annehmbar. Die baltoslawischen Substantive **uārnas* (m.) und **uārna* (f.) könnten nämlich auch durch die gleichartige Bedeutungsmotivierung *"der/die Schwarze" aber aufgrund der verschiedenen deadjektivischen Wortbildungsprinzipien entstehen: 1. **uārna-* (Adj.) "schwarz" → **uārnas* (m.) *"der Schwarze" > "corvus"; 2. **uārna-* (Adj.) → **uārnā* (f.) *"die Schwarze" > "cornix".

Im Beitrag wird auch herausgestellt, das die mögliche indoeuropäische Quelle des abgehandelten baltoslawischen deadjektivischen Wortbildungsmusters die deadjektivische Vokaldehnung zur Bildung der Adjektive des Typs ai. *lauhiūká-* "ins Rötliche schimmernd" ← *lōhita-* "rot" bzw. späturide. **uēnt-ó-* (m.) "Wind" (= lat. *ventus*, got. *winds* ...) < frühuride. **H₂ueH₁ent-ó-* ← **H₂uH₁ént-* (Ptz.) "wehend" (substantiviert in het. *huyant-* (c.) "Wind") ist.